

În 1964, Dorina Stanca mi-a dăruit pachetul cu scrisorile trimise de mine de-a lungul vremii soțului ei, Radu. Mai recent, în urmă cu vreo câțiva ani, le-am recitat, împreună cu scrisorile ce mi le adresase mie Radu Stanca. În afară de emoția pricinuită de retrăirea epistolară a tinereții noastre, am descoperit că această corespondență, mult peste interesul ei documentar, apare, în linii mari, pe plan beletristic, ca un adevărat roman în scrisori. Și astfel, mi-a venit ideea publicării ei. Dar, pentru a păstra tocmai caracterul românesc, al dialogului viu, autentic, de opinii literare și estetice (secolul nostru ne-a deprins cu formula romanului-eseu), am recurs la ajutorul unui martor care nu a participat la dialogul respectiv, și care era în măsură deci să sesizeze mai bine, în sensul obiectivității, firul românesc. L-am rugat așadar pe fratele lui Radu, Horia Stanca, să citească și să-mi semnaleze acele scrisori care asigură unitatea „epică“ a corespondenței și să le completeze cu câteva note.

Iată ca exemplu o scrisoare din 1943, cum mai există și altele, lăsată la o parte (de fapt cronologic solitară, căci corespondența legată începe din 1945, când eu m-am reîntors la Cluj, iar Radu a rămas la Sibiu) :

13 ianuarie 1943

„Dragă Negoîtescu,

Din capul locului te rog să mă ierți că nu ți-am scris nimic, întrucât îmi amînam de pe

stituie printre altele și laboratorul unor opere de mai târziu, se poate constata cum un astfel de laborator poate fi invadat de fumul combustivului ideatic dezlănțuite. Opera presupune un public, și de câte ori noi am dat formă definitivă, pentru public, lucrărilor noastre, ele au fost debarasate de acest fum (care de multe ori lua și aspectul de „fumuri“ !). Ca să fac o mărturisire, ce ciudate și aproape neverosimile mi se par astăzi acele depărtate exaltări religioase și temperamentale, în curiozitate și probabil confuzul lor impact cu esteticul ! Căci nici Radu, nici eu nu aveam de fapt vreă vocație mistică. Sau dacă da, atunci era o mistică a literaturii (autorii religioși exaltați de noi sînt mari scriitori, nu o dată clasici ai literaturilor cărora aparțin și rămîn convinși că drumul nostru spre ei ținea de estetic) sau o mistică a prieteniei intelectuale. Caracterul exploziv al acestor exaltări îl pot explica, tot pe baza scrisorilor, prin dureroasa noastră conștiință a „turnului de fildeș“. Fiindcă pentru noi „turnul de fildeș“ însemna un blestem de care voiam să scăpăm. De fapt voiam un public, și cînd l-am avut, zbuciumul delirant a încetat. Ne părea că sîntem romantici și tunam împotriva romantismului ; ne atrăgea filosofia existențialistă, dar tunam și fulgeram împotriva existențialistilor ! Acoladele de genialitate pe care ni le acordam reciproc trebuie puse pe seama jubilației vîrstei. Calificările date unor clasici români, vechi sau în viață atunci, se cer confruntate cu scrierile noastre ulterioare. Căci desigur, *Sadoveanu* al meu (ca să dau un exemplu) e cel pe care l-am definitivat pentru *Istoria literaturii*, cum prețuirea mea de altădată față de Luchian a trecut azi în prețuirea față de Grigorescu. Anumite aprecieri despre prieteni comuni trebuie de asemenea date. Aviditatea noastră de clasicism era legată, teoretic, de repudierea celor două curente literare : „sămănătorismul“ și „tradiționalismul“. La rîndul ei, promovarea „europenismu-

lui" se lega de teama de provincialism. Mai târziu, în diferite intervenții publice (articole, anchete literare, interviuri) eu am încercat să clarific această promovare, tocmai în sensul că simburile europenismului românesc se află după opinia noastră în Transilvania, la ilumi niștii Școlii ardelene, la latiniști, de unde simpatia față de Budai-Deleanu, de Codru Drăgușanu și, apoi, revelația blagiană. Cît despre felul în care apare Lucian Blaga în acest epistolariu, mă socotesc dator să dau o explicație cititorului nedumerit: pentru Blaga am avut cu toții (vorbesc de Radu, de mine și de prietenii noștri „sibieni“) un cult, dar apropierea zilnică de el, atîția ani, la Sibiu și la Cluj, a creat acele rezerve care adesea vin din instinctul de independență, din teama de a nu fi „blagieni“.

Parcurgînd aceste pagini, pline uneori de amărăciuni provocate fie de neînțelegerea ome nească, fie de mizeria materială pe care întreaga Europă a cunoscut-o după crîncenul război, ceea ce m-a uimit a fost totuși optimismul ce se degajă din ele, prin faptul că, în mai multe rînduri, după diferite încercări dureroase sau penibile, vezi gîndul cum poate birui (ca să parafrazez pe cronicar).

I. N.